

«Realist evaluation» – nyttig for forskning på pasientopplæring?

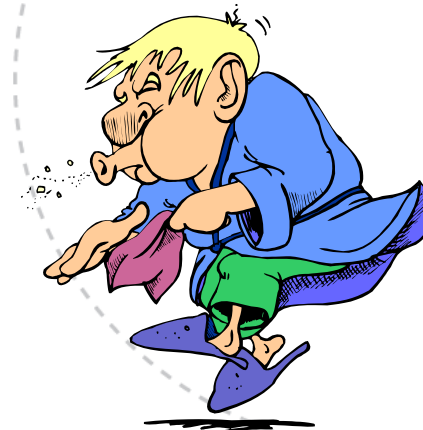
Aslak Steinsbekk

Institutt for Samfunnsmedisin, NTNU

Disposisjon

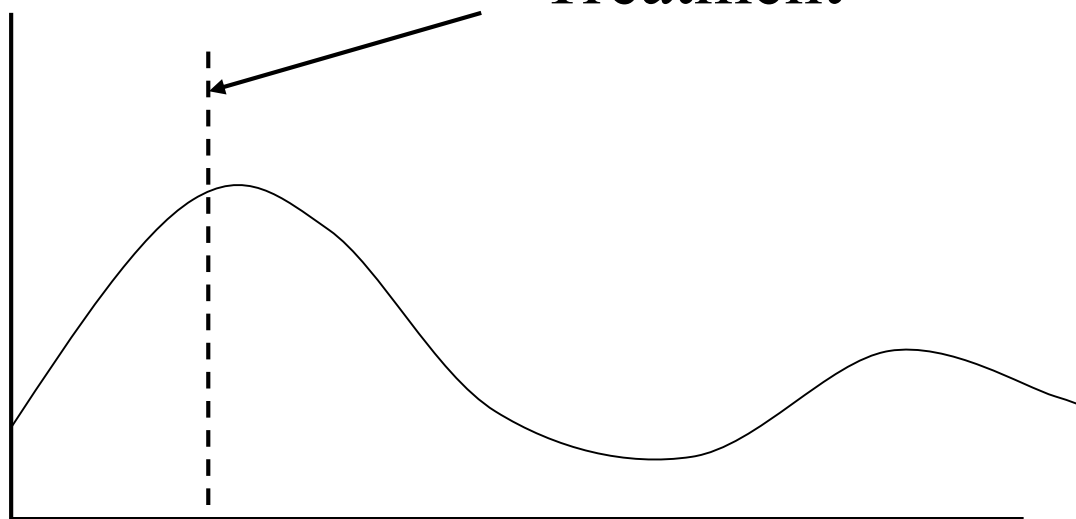
- Hvilken type forskning har gjennomslag på det medisinske og helsefaglige feltet.
- Litt om evaluering vs forskning
- «Realist evaluation» - hva er det?
- Hva betyr det å bruke «Realist evaluation» som rammeverk i forskning på pasientopplæring?

Naturlig forløp

Severity

Treatment

Time

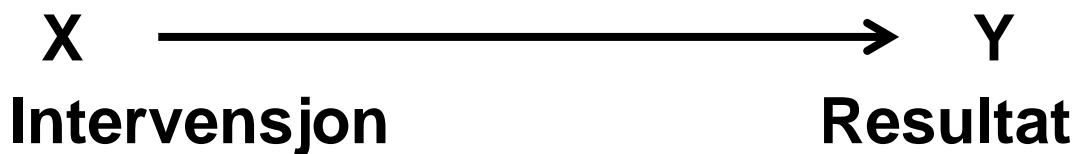

NTNU

Det skapende universitet

Spørsmål om årsakssammenheng

- Hovedspørsmål:
- **Om X virkelig fører til Y**

- For utvikling av for eksempel medisiner: Pre klinisk (lab. og dyrestudier), Fase 1 toleranse, Fase 2 dosetilpassing og terapieffekt, **Fase 3 Effekt (randomisering)**, Fase 4 langtidseffekter og sjeldne bivirkninger (post marked overvåkning)

Hvilke studier gir best dokumentasjon på årsak

Efficacy

1. Meta-analyser / Systematiske oversikter
2. Randomiserte Kontrollerte studier (RCT)

Effectiveness

3. Observasjonsstudier (pre – post, klinisk kontrollerte)
4. Fysiologiske studier
5. Individuell klinisk erfaring

Evaluering

- Vanlig forståelse: Å måle eller beskrive noe for å finne svar eller ha som beslutningsstøtte
- Enkleste form: Å undersøke noe
- Definisjon: Systematisk avgjørelse av fortjenesten, verdien eller betydningen av noe eller noen

Også i dagliglivet. Hvor skal du på ferie?:

- Hva synes venner og kjente
- Hvilket tilbud gir ulike reisebyrå

Eksempel - feriereise

- Hva har jeg lyst til og behov for?

?

- Hva har venner og kjente gjort og hva sier de?

Besøke venner

Syden

Storby

Hytta

Se Norge

- Hvilke tilbud finnes?

Bare styr

Alt for dyrt

Bedre å bli hjemme

NTNU

Det skapende universitet

Bra evaluering når...

- Den har praktisk nytte
- De som ba om den er fornøyd
- Det har igangsatt en prosess
- Deltagerne har lært noe

Evaluering vs. forskning

Evaluering

1. Erfart problemstilling
2. Beslutningsstøtte
3. Mål og Metode endres underveis
4. Oppdragsstyrt
5. Ta med utenforliggende forhold
6. Nytte
7. Billig

Forskning

1. Akademisk spørsmål
2. Mer kunnskap
3. Mål og metode fast i hele studien
4. Forskerstyrt
5. Holde unna utenforliggende faktorer
6. For kunnskapens skyld
7. Dyrt

«Realist evaluation» - hva er det?

Hvor i verden er vi?

Ytterpunktene i vår forståelse av virkeligheten er:

- **Positivism:** Det er en virkelig verden som vi kan finne ut av direkte gjennom observasjon
 - Kontrollerte eksperiment
- **Konstruktivisme:** Fordi alt vi vet har blitt fortolket av oss, kan vi ikke vite noe sikkert om virkeligheten
 - Alt er relativt

Realist filosofi – i mellom

Noe av det vi sanser er virkeligheten (fysisk realitet)

- Primære kvaliteter
- Fakta, eksisterer i kraft av seg selv. Fart og bevegelse. Rund ball – er ikke et triangel.

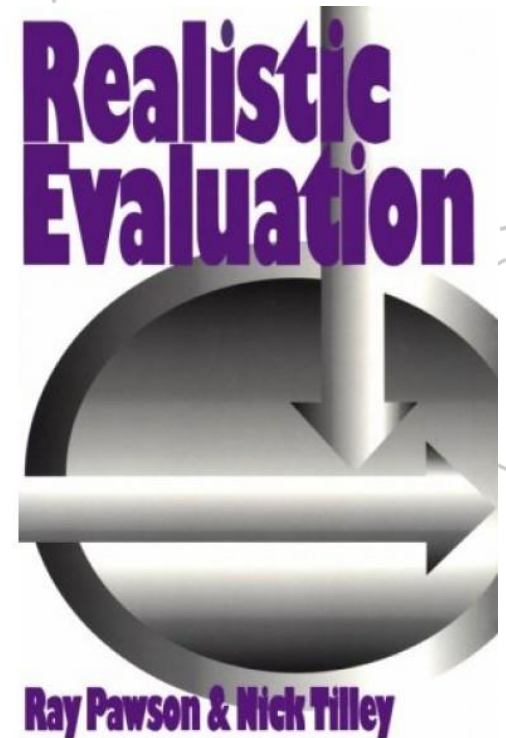
Andre ting er de vi oppfatter (subjektiv oppfattelse)

- Sekundære kvaliteter
- Det som skaper sensasjoner. Lukt, lyd, smak. Den effekten ting har på mennesker. Kunnskap om dette er ikke objektive fakta.

Realistic evaluation

- Bok av Pawson og Tilley fra 1997
- De har jobbet med evaluering av sosiale program (spesielt krimforebygging)
- Samfunnsvitenskapelig orientering
- Oppsto i stor grad som kritikk av eksperimentell evaluering (tenk RCT)
- Ønsket å bruke realisme

Hovedmål

- **Hva virker for hvem i hvilke situasjoner?**
- Hva er det ved opplæringstiltak som får det til å (ikke) virke for bestemte typer pasienter/brukere i bestemte kontekster?
- For å svare på dette må det settes opp **teorier om mekanismene** som kan forklare det som observeres, disse må så undersøkes for å bekreftes / avkreftes

Mekanisme

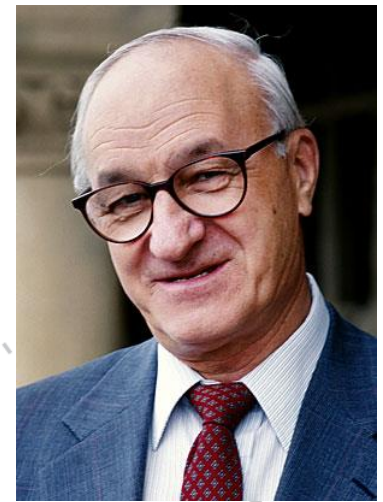

- Ligner på mekanisme i naturfag:
 - Observerer at noe faller ned mot bakken.
 - Mekanismens som testes og bekreftes er Tyngdekraften
- Det som forklarer virkningsmåten til et fenomen
- De er ikke synlige, men har visse egenskaper.
- Man må derfor trekke slutninger om dem basert på observasjoner
- De er avhengige av kontekster
- De genererer effekter

Mekanisme i sosiale program

- Finnes ved å spørre: Hva er det ved programmet som fører til endring?
- Det er viktig at man tenker at **det er ikke intervensjonen** i seg selv
- Det er **deltagernes reaksjon** på intervensjonen som skaper forandring (samme informasjon kan, men trenger ikke føre til endring)
- Ser derfor etter interaksjoner mellom de muligheter / ressurser som intervensjonen gir og deltagernes responsen / oppfatninger

Self-Efficacy

Bandura: Self Efficacy beliefs

Grad av tiltro til egen kapasitet til å organisere og iverksette tiltak som trengs for å nå et ønsket mål.

Det man tror er viktigere en objektiv kunnskap

Hvordan skape mestringstro?

1. Mestringserfaring (suksess forsterker suksess)
2. Modell læring (observere og lære av andre)
3. Verbal / sosial overtalelse (forbilder)

Sense of Coherence

Antonovsky. Salutogenesis:

"the origins of health". Hvordan oppnå god helse?

Sense of coherence (sammenheng, mening med livet):

- 1. Meaningfulness:** Den dype følelsen av at livet har mening.
- 2. Manageability:** Følelse av å ha ressurser til å møte utfordringer eller skaffe hjelp.
- 3. Comprehensibility:** Å oppfatte eller skape verden som ett forståelig, meningsfull og konsekvent sted (i stede for kaotisk, tilfeldig og uforutsigbart)

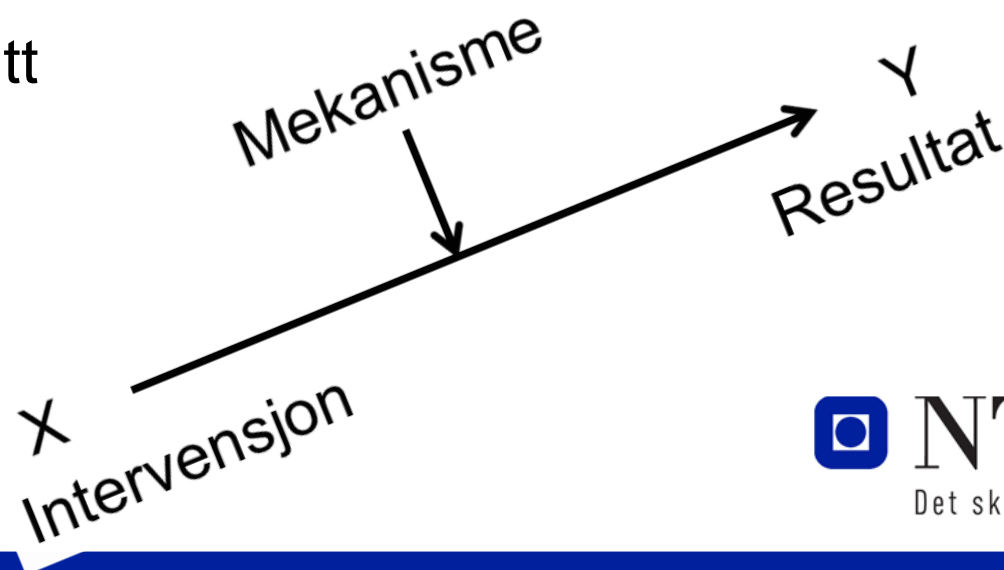
NTNU

Det skapende universitet

Summing - mekanismer

- **Snakk med sidemannen**

1. Hvilke mekanismer settes i spill for at et opplæringsprogram som er gitt til pasienter med kronisk sykdom skal virke inn på endret (bedre) helseatferd?
2. Evt. røykeslutt

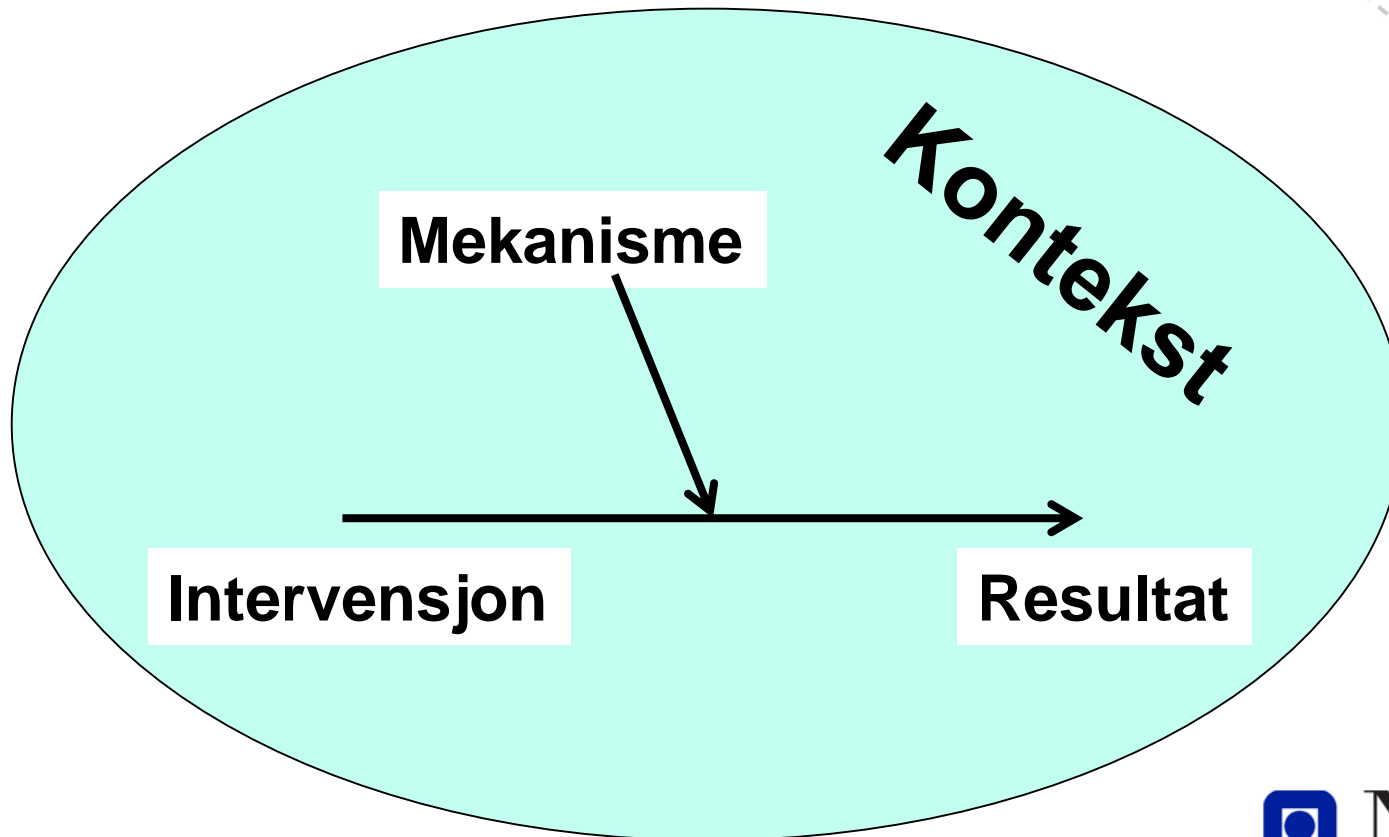
Inn med kontekst

- Mer enn de fleste andre, trekker realist evaluation inn kontekst (motsatt av RCT hvor kontekst «utelukkes»)
- Fra latin: *contextus*, «sammenveving»
- Omstendighetene omkring en hendelse eller en tilstand
- HOVEDPOENG: Konteksten virker inn på i hvilke resultat en mekanisme får
- Samme mekanisme i to ulike kontekster kan gi ulike resultat

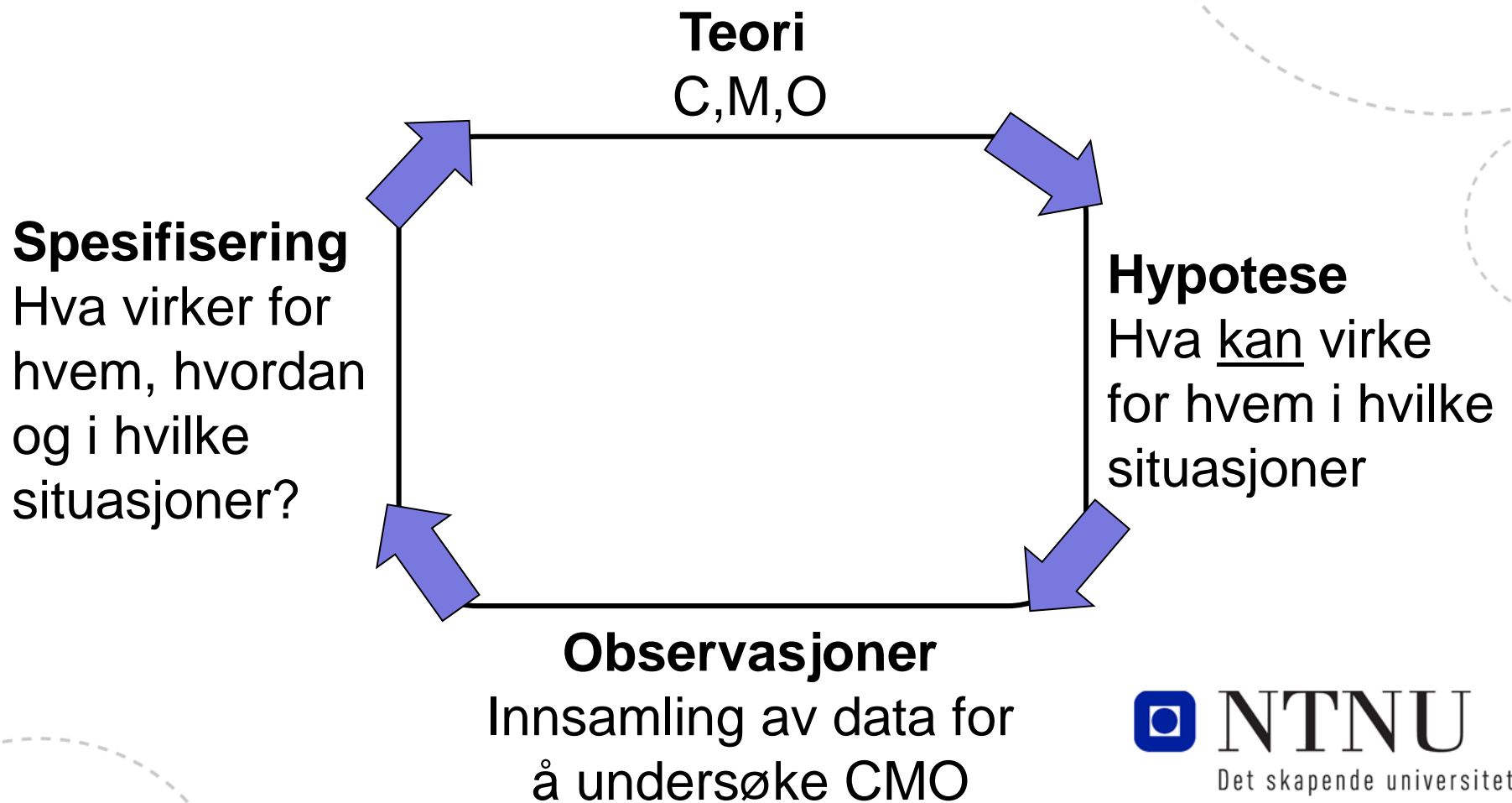
CMO konfigurasjon

- **Kontekst + Mekanisme = Resultat**
- Engelsk: context + mechanism = outcome (CMO)
- Spørsmål: Hva virker for hvem hvor og hvordan virker det?
- Svar: Finnes ikke ett svar, men mange. Svarene er best uttrykt som CMO konfigurasjoner

Grafisk framstilling CMO

Realist evaluering syklusen

Midt nivå teorier

- En teori (CMO konfigurasjon) som er abstrahert, men som likevel er nært nok observerte data til å kunne testes ut.
- C=Personer som har fått kronisk sykdom og ikke vært i kontakt med andre med samme sykdom
- M=Opplevelsen av å ikke være alene og å se at andre har større problem
- O=Blir motivert til å prøve ut nye måter å håndtere sykdommen på

Realist hypotese ramme

Noen sannsynlige mekanismer	Noen potensielle kontekster	Noen mulige effekter
M1	C1	O1
M2	C2	O2
M2	C3	O3
...	...	...

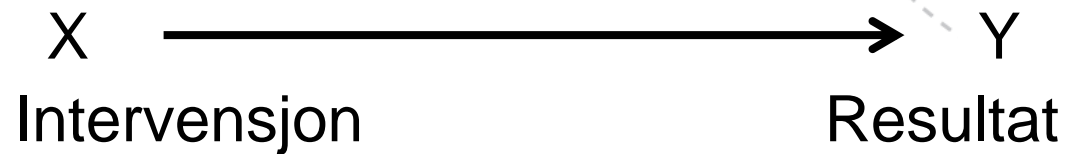
Summing

- Snakk med sidemannen og lag CMO konfigurasjoner for følgende oppgave:
- Evaluer hvordan ulike opplæringsprogram som er gitt til pasienter med kronisk sykdom virker inn på bedret helseatferd

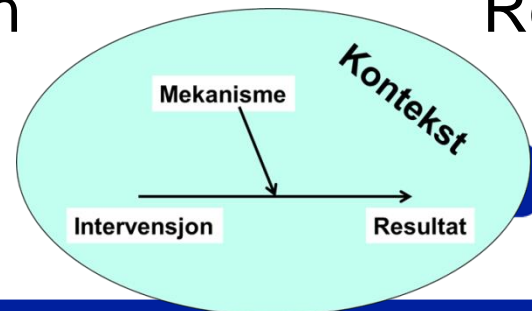
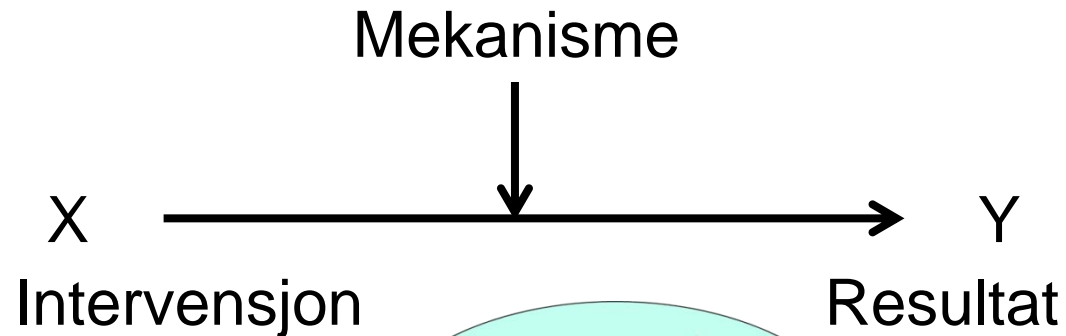
Noen potensielle kontekster	Noen sannsynlige mekanismer	Noen mulige effekter
Ikke møtt andre i samme situasjon	Ikke alene, andre har det verre	Tør å prøve ut ny helseatferd
...	...	...

Oppsummering av forskjell

Suksessiv
(gjenta)
Medisinsk
forskning

Generativ
Realist
evaluering

Konklusjon

- Realist evaluation rammeverket er veldig nyttig for å systematisk undersøke og forstå mer av det som skjer
- RCT er fortsatt det som kan dokumentere at noe har effekt
- Lære mer = (for eksempel) realist evaluation
- Overbevise i medisinsk kultur / viktige akutte behandlinger (hjernehinnebetennelse) = RCT

Takk for oppmerksomheten

- Det er to hovedønsker fra klinikere når det gjelder forskning på pasientopplæring; har det effekt og hva er gode måter å undervise på. Dette har vært studert fra mange ulike vinkler og med mange ulike metoder. Likevel kan vi nok si at det har vært liten overføringsverdi fra forskningen til klinikerne. Det er flere grunner til dette, alt fra at mange klinikere ikke har lett tilgang på forskning til at forskningen ikke har vært relevant. En annen vinkel er at det ligger et feil fokus i forskningen som er gjort – at man har utelatt konteksten.
- «Realist evaluation» er et rammeverk som er skapt bl.a. på grunnlag av kritikken mot forskning som har vært for opptatt av eksperimenter. Denne metode er basert på realisme som filosofi, med en grunntanke om at det må settes opp mange såkalte «kontekst + mekanisme=resultat (KMR)» konfigurasjoner. Enkelt fortalt betyr det at ulike virkemidler må tilpasses ulike situasjoner og resultatet av disse må måles hver for seg. Det betyr at man må identifisere slike KMR konfigurasjoner for å evaluere hvilken betydning hver enkelt mekanisme har i hver enkelt kontekst..
- I presentasjonen blir det gitt en innføring i «Realist evaluation», og dette blir bl.a. diskutert opp mot hvilken type forskning som gi gjennomslag på det medisinske og helsefaglige feltet.